

UOT 338.3: 330.4

AZƏRBAYCAN İQTİSADIYYATINDA AĞIR MAŞINQAYIRMA VƏ KİMYA SƏNAYESİ MƏHSULLARI ÜZRƏ RƏQABƏTQABİLİYYƏTLİLİYİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Arzu Sahib oğlu SÜLEYMANOV,

*İN İİETİ, İqtisadi modelləşdirmə və analitik təhlil şöbəsi, müdir, i.ü.f.d.,
suleymanov.arzu@gmail.com*

Rauf Rafael oğlu MUSAYEV,

*İN İİETİ, İqtisadi modelləşdirmə və analitik təhlil şöbəsi, böyük elmi işçi,
musayev.rauf@yahoo.com*

Mehparə ORUCOVA,

*Azərbaycan Texniki Universiteti, Sənayenin iqtisadiyyatı və menecment
kafedrası, baş müəllim, orujova67@gmail.com*

Vüsal Qədir oğlu HÜSEYNOV,

*İN İİETİ, İqtisadi modelləşdirmə və analitik təhlil şöbəsi, baş mütəxəssis,
vusal2468@gmail.com*

Rüstəm Elxan oğlu İMANOV,

*İN İİETİ, Makroiqtisadi tədqiqatlar şöbəsi, baş mütəxəssis,
rimanov@bk.ru*

Xülasə

Təqdim olunan məqalədə Azərbaycan iqtisadiyyatında ağır maşınqayırma və kimya sənayesi məhsulları üzrə rəqabət qabiliyyətliliyin qiymətləndirilməsi məsələlərinə baxılmışdır. Bu məqsədlə ilk öncə regional bazarların tələbatı nəzərə alınmaqla ağır maşınqayırma və kimya sənayesi məhsulları üzrə məlumatlar bazası 2014-2018-ci illəri əhatə etməklə illik səpkidə toplanmış və bu əsasda rəqabətqabiliyyətlilik qiymətləndirilmişdir. Yerinə yetirilmiş qiymətləndirmələrin metodoloji yanaşmasını Daxili Resurs Sərfi (DRS) əmsallarının hesablanması təşkil edir. Qeyd edək ki, DRS metodologiyası bu istiqamətdə müasir dövrdə geniş tətbiq olunan metodologiyadır.

Nəticədə əldə olunan əmsallar əsasında Azərbaycan iqtisadiyyatında rəqabətqabiliyyətli ola biləcək ağır maşınqayırma və kimya sənayesi məhsullarının siyahısı müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: ağır maşınqayırma, kimya sənayesi, rəqabətqabiliyyətlilik, rəqabətqabiliyyətliliyin qiymətləndirilməsi, Daxili Resurs Sərfi.

GİRİŞ

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il tarixli 1138 nömrəli Fərmanı ilə "Azərbaycan Respublikasında ağır sənaye və maşınqayırmanın inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi" təsdiq edilmişdir. Qeyd olunan Strateji Yol Xəritəsinin 2.1.1. Regional bazarlara ixrac perspektivi olan malların siyahısının hazırlanması və təhlillər aparılması tapşırığının icrası istiqamətində İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutunda kifayət qədər işlər yerinə yetirilmişdir.

Bəndin icrasının həyata keçirilməsində əsas məqsəd daxili imkanların və regional bazarın təhlili nəticəsində ölkədə istehsal edilə biləcək, əlavə dəyər zəncirində nisbətən yüksək yer tutan və regional rəqabət qabiliyyətinə malik malların ümumi siyahısının

hazırlanması, hazırlanmış siyahı üzrə Azərbaycanca rəqəbatlı şəkildə istehsal ediləcək məhsulların müəyyənəşdirilməsi, texniki-iqtisadi və maliyyə əsaslandırılmanın aparılması noticəsində ümumi siyahıdan istehsalat qısa zaman arızında mümkün olan və nisbətən az investisiya tələb edən məhsul istiqamətlərinin seçilməsi və bu əsasda rentabellik və investisiya ehtiyacları üzrə cədvəllərin hazırlanmasıdır.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, təqdim olunan məqalədə ağır maşınqayırma və kimya sənayesi məhsulları üzrə beş illə əhatə edən illik məlumatlar bazası toplanmış və bu əsasda Daxili Resurs Sarfı (DRS) metodologiyası tətbiq olunmaqla seçilmiş məhsulların rəqəbatqabiliyyətilikləri hesablanmışdır.

1. Metodologiya

Rəqəbatqabiliyyətiliyin hesablanması bir neçə üsulları vardır. Qeyd edək ki, bu üsullar empirik istifadə olunması nöqteyi-nəzarindən bir-birindən fərqlənirlər. Bütün bunlar da, lazımi məlumatların əyətərliliyi ilə şərtlənir.

Rəqəbat üstünlüklərinin qeyd edilən prinsiplər əsasında hesablanması metodunu aşağıdakı düsturla əsaslanır [1].

$$DRS_i = \frac{YQTM}{DQM - DQTM}$$

Burada:

YQTM – daxili istehsal resurslarının (qeyri-ticarət məhsul və xidmətlərin) yerli və ya kölgə qiymətlərlə dəyəri;

DQM – dünya qiymətlərlə ümumi gəlir;

DQTM – satıla bilən istehsal vasitələrinin (ticarət məhsullarının) dünya qiymətlərlə dəyəridir.

DRS vahiddən kiçik olarsa, bu məhsulun potensial müqayisəli üstünlüyə malik olduğunu göstərir. DRS-in vahiddən kiçik olması o deməkdir ki, kölgə qiymətlərlə yaradılmış əlavə dəyər onun istehsalına sərf edilmiş resursların kölgə qiymətlərlə dəyəridən yüksəkdir.

DRS vahiddən böyük olması isə məhsulun müqayisəli üstünlüyə malik olmadığını göstərir. Başqa sözlə isə, yaradılmış əlavə dəyər kölgə qiymətlərlə həcmi daxili resursların kölgə dəyəridən kiçikdir ki, bu hal da daxili resurslardan qeyri-səmərəli istifadə edildiyini göstərir.

DRS nəzərdə tutulmuş məhsulun satışından 1 vahid xarici valyuta qazanmaq üçün lazım olan daxili resursun kəmiyyətini göstərir.

Yuxarıda verilən düstur daha ümumdür və məhsullararası balans əlaqələrini nəzərə almır. Onun ən geniş forması hal-hazırda rəqəbatqabiliyyətiliyin hesablanması praktik tətbiq edilən aşağıdakı düsturdur:

$$DRS_i = \left[\sum_{j=k+1}^k A_{ij} \cdot P_j^s \right] + \left[P_i^w - \sum_{j=1}^k A_{ij} \cdot P_j^w \right]$$

Burada,

DRS_i – i-ci ömtonin istehsalı zamanı bir vahid xarici valyuta qazanmaq yaxud qənaət etmək üçün lazım olan daxili resurs sarfını nəzərdə tutur;

A_{ij} – i-ci ömtonin vahid miqdarının istehsalı üçün lazım olan j-cu inputun (aralıq istehlakın) miqdarını göstərir;

P_j^s – j-cu qeyri-ticarət inputun (aralıq istehlakın) kölgə qiymətidir (yaxud kölgə

qiyməti, yaxud alternativ xərci);

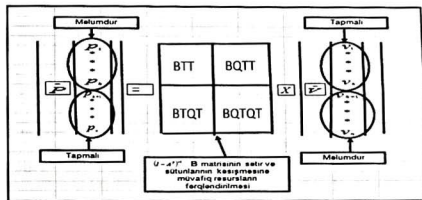
P_j^w – j-cu ticarət inputun (aralıq istehlakın) dünya qiymətidir (yaxud kölgə qiyməti, yaxud alternativ xərci);

P_i^w – i-ci ömtonin dünya bazarı qiymətidir;

j=1...k – qeyri-ticarət inputlarıdır (aralıq istehlakın elementləridir);

J=k+1...n – ticarət inputlarıdır (aralıq istehlakın elementləridir);

Bu düstur M. Bruno (1963) tərəfindən irəli sürülən DRS (Daxili Resurs sarfı (Domestic Resource Cost) metodunun əsasını təşkil edir və rəqəbatqabiliyyətiliyin müəyyənəşdirilməsi baxımından daha mükəmməl hesab olunur. Tarazlı qiymətlər modeli DRS əmsalını tapmaq üçün ən yaxşı yanaşmadır. Tarazlı qiymətlər modeli aşağıdakı məsələləri həll etməyə imkan verir. $(I - A^T)^{-1}$ matrisi və qeyri-ticarət məhsulların əlavə dəyər normaları $(V_{k+1}, V_{k+2}, \dots, V_n)$ və ticarət məhsulların qiymətləri $(P = (P_1, P_2, \dots, P_k, k < n)$ məlum olduqda, ticarət məhsulların əlavə dəyər normaları $V = (V_1, V_2, \dots, V_k, k < n)$ və qeyri-ticarət məhsulların qiymətləri $(P_{k+1}, P_{k+2}, \dots, P_n)$ tapıla bilər [4]. Qəbul edək ki, ticarət aralıq məhsulların dünya qiymətləri indeksi məlum, əlavə dəyər normaları isə məlum deyil, qeyri-ticarət aralıq məhsulların isə əlavə dəyər normaları məlum, kölgə qiymətləri indeksi isə məlum deyildir. Belə olan şərtlərlə məsələni həll edək. Onda məsələnin riyazi qoyuluşu sxematik olaraq belə olur:

Şəkil. Məsələnin riyazi qoyuluşunun sxematik təsviri

BT – ticarət məhsullara sərf edilən ticarət məhsulların tam xərcələrini xarakterizə edən $k \times k$ ölçülü matrisdir;

BQTT – qeyri-ticarət məhsullara sərf edilən ticarət məhsulların tam xərcələrini xarakterizə edən $(n-k) \times k$ ölçülü matrisdir;

BTQT – ticarət məhsullara sərf edilən qeyri-ticarət məhsulların tam xərcələrini xarakterizə edən $k \times (n-k)$ ölçülü matrisdir;

BQQT – qeyri-ticarət məhsullara sərf edilən qeyri-ticarət məhsulların tam xərcələrini xarakterizə edən $(n-k) \times (n-k)$ ölçülü matrisdir.

Sxemədə göstərilənlər aşağıdakı tarazlı qiymətlər modelinin bir növ təsviridir.

$$\bar{p} = (I - A^T)^{-1} \bar{v} = B^T \bar{v}$$

Burada: $(I - A^T)^{-1} = B^T$ – transpozisiya olunmuş tam xərclər matrisidir. Məsələnin həlli aşağıdakı tənliklər sisteminin həllinə gətirilir:

$$B_{tt} \cdot V_t + B_{qt} \cdot V_{qt} = P_t$$

$$B_{qt} \cdot V_t + B_{qqt} \cdot V_{qt} = P_{qt}$$

Birinci tənlikdən V_4 aşağıdakı kimi tapılır.

$$\begin{aligned} B_{tt} \cdot V_4 &= P_t - B_{qtt} \cdot V_{qt} \\ V_4 &= B_{tt}^{-1} (P_t - B_{qtt} \cdot V_{qt}) \end{aligned}$$

V_4 -nin tapılmış qiyməti ikinci tənlikdə yerinə qoyularaq P_{qt} tapılır. Yəni, V_4 -
ikinci tənlikdə yerinə qoyulsa:

$$P_{qt} = B_{qtt} \cdot B_{tt}^{-1} (P_t - B_{qtt} \cdot V_{qt}) + B_{qqt} \cdot V_{qt}$$

Məchullər tapıldıqdan sonra ölkə və dünya qiymətlərinin dəyişmə indeksi və bu
qiymətlərə müvafiq olan əlavə dəyər normalarının dəyişmə indeksi tapılır. Əlavə dəyər
normalarını dünya qiymətləri indeksi ilə ticarət məhsullarının qiymət indeksinin fərqi
nisbətini tapıb bu nəticəni vahiddən çıxsaq, DRS əmsalını hesablamış oluruq.

Bu qiymətləndirmənin iqtisadi riyazi əsasları vaxtilə rus iqtisadçıları
V.S.Nemçinov, I.V.Kantaroviç və başqaları tərəfindən yaradılmışdır. İqtisadi-riyazi
ədəbiyyatlarda əmtəadə təcəssüm edən əməyin ikili xarakteri məsələsinin riyazi izahı
"obyektiv şərtlənməmiş qiymətləndirmələr" kimi şərh edilmişdir. Dəyərini yarandıran
əmək məsrəflərinin rolu yalnız xüsusi modellərin köməyi ilə sahələrarası balansın
tənlikləri də daxil olmaqla öyrənilə bilər. O iqtisad elinin məhsulun ictimai tələbatə
müvafiqliyini öyrənməsi və əsas diqqəti "istehlak dəyəri və istehlak qiymətləndir-
məsinə" yönəlmişdir. Nəhayət, o öz əsərlərində istehlakın və əməyin ölçüsünü
diqqət yetirərək, belə qonaqda gəlmişdir ki, istehlakın ölçüsü istehlak dəyəri, əməyin
ölçüsü isə ictimai dəyərdir. O məhsulların və resursların ictimai faydalılığını iqtisadi-
riyazi üsullarla tədqiq etmişdir. Bu isə elə qiymətin dəyərdən kənarlaşmasını
öyrənilməsi deməkdir. Nəticədə müəyyən etmişdir ki, qiymət dəyərdən tələb və təklifin
təsiri ilə kənarlaşır. Yəni qiymətin dəyərdən kənarlaşmasını tələbin zənginləşdirilməsi
və onun elastikliyi dərəcəsinə əks etdirən istehlak dəyərlərinin kəmiyyəti təsir edir.
Obyektiv şərtlənməmiş qiymətləndirmə konsepsiyası I.V.Kantaroviç tərəfindən
"Resurslardan ən yaxşı istifadənin iqtisadi cəhətdən hesablanması" əsərində (1959)
inkisaf etdirilmişdir [5]. O obyektiv şərtlənməmiş qiymətləndirmə üsulunu tapmışdır. O
müəyyən etmişdir ki, optimal plan və obyektiv şərtlənməmiş qiymətləndirmə konkret və
dinamikdir, yəni bütün şərtlərlə müəyyən edilir. Şərtlər dəyişdikdə o da dəyişir. Şərtlər
kimi istehlak amilləri əsas götürülür. Defisit resursları yüksək, artıq resursları isə sifir
qiymət alır. Odur ki resurslardan ən samərəli istifadə məsələsi həll edilə bilər.
Məsələn məlullif avadanlıqdan istifadəni araşdırarkən çox qiymətli anlayış "kirayə
qiyməti" anlayışını irəli sürür. O yazır: "biz kirayə qiymətləndirməsi anlayışından
istifadə edirik, bu da elə bir qiymətləndirmədir ki, avadanlığın kirayə haqqı belə
istifadəyə bəraət qazandırır. Buna avadanlığa görə alınan rent kimi də baxmaq olar.
Biz bu rentni ədəmləşək də onun mümkün ölçüsünü hesablayırıq". Beləliklə əgər gün
ərzində həmin məşindən istifadə edilməzsə, deməli həmin məbləğdə pulu itirmiş oluruq.
Onun istifadəsi isə həmin məbləğdə pulun qazanılması deməkdir. Obyektiv şərtlənməmiş
qiymətləndirmə konsepsiyasına V.S.Nemçinov "Optimal proqramlaşdırmanın riyazi
vuruqlarının iqtisadi mənası" əsərində böyük diqqət yetirmişdir. Məlullif bu əsərində
obyektiv şərtlənməmiş qiymətləndirmənin dəyər nəzəriyyəsində yeri və rolunu
araşdırmışdır. O göstərmişdir ki, əmək dəyər nəzəriyyəsində nöinki, istehlak xərcləri və
məsrəfləri aiddir, eyni zamanda məhsul və resursların istehlak dəyəri, onların ictimai
faydalılığı da aiddir. Obyektiv şərtlənməmiş qiymətləndirmə müxtəlif resursların
faydalılığının ölçülməsində prinsipicə yeni üsulunu verdi. Bu usul mahiyyətcə, əlavə

məhsul istehsalının abstrakt formada ictimai rifahın səviyyəsinə təsir kəmiyyətinin
qiymətləndirilməsi deməkdir. Bununla da psixoloji məktəbin subyektiv faydalılıq
barədə səhv fikirləri tənqid edilərək, əmək dəyər nəzəriyyəsindəki əmtəadə təcəssüm
edən əməyin ikili xarakteri barədə Marksın fikirləri bir daha öz təsdiqini tapdı. Belə ki,
subyektiv faydalılıqda xətti proqramlaşdırmanın məqsəd funksiyasında maksimum
subyektiv faydalılıq nəzərdə tutulursa, əmək dəyər nəzəriyyəsindəki obyektiv
şərtlənməmiş qiymətləndirmə zamanı xətti proqramlaşdırmanın məqsəd funksiyasında
plan çəpşirdirü üzrə maksimum məhsul nəzərdə tutulur.

Deyilənləri rəqəbətqabiliyyətliliyin qiymətləndirilməsi üzrə tətbiq etdiyimiz
metodologiyaya aid edərək yekunlaşdırmaq məlum olur ki, təklif edilən resurslara ələ
qiymət qoyulmalıdır ki, bu zaman məhsul vahidində sərf olunan bütün resursların dəyəri
həmin məhsulun hər vahidinin satış qiymətindən az olmasın. Bu qiymətə kölgə və ya
obyektiv əsaslandırılmış (şərtləndirilmiş) qiymətləndirmə deyilir. Bu zaman ehtiyatla
tələbi olan tərəflər ehtiyatların alınmasına ən az xərc çəkmək istəyir. Deməli, əsas
məsələdə məhdudiyatlar şərti tələb, məqsəd funksiyası təklif kimi iştirak edir, qoşma
məsələdə məhdudiyatlar şərtləri təklif, məqsəd funksiyası isə tələb kimi çıxış
edir. Rəqəbətqabiliyyətliliyin hesablanmasında tətbiq edilmiş tarazlı qiymət modeli
xərc-buraxılış modelinin qoşma məsələsi olduğundan ticari resursların məlum dünya
qiymətləri, yəni kölgə qiymətləri baxımından qeyri-ticarət resurslarının kölgə qiymətləri
tapılmışdır. Bu da tamamilə nəzəriyyəyə uyğundur.

2. Məlumat bazasının formalaşdırılması və qiymətləndirmələrin aparılması

Ağır sənaye və maşınqayırma sahəsində uyğun məhsulların regional bazarlara
ixrac imkanlarının müəyyən edilməsi üçün regional bazarlar təhlil edilmişdir. Prioritet
ölkələr daha azan, az xərclər hesabına çıxış imkanı olan bazarlar - ətraf region
ölkələrinin bazarları seçilmişdir. Buna görə də tədqiqat obyektini kimi ilkin olaraq bu
ölkələrin bir-biri ilə idxal-ixrac əlaqələri araşdırılmışdır. Bu məqsəddə də, region
ölkələri olaraq Türkiyə, Rusiya Federasiyası, Gürcüstan, İran, Moldova, Belarus,
Ukrayna, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan, Özbəkistan və
Ermanistan seçilmişdir. Məlumdur ki, Ermanistan xaric olmaqla Azərbaycanın digər
ölkələri kifayət qədər ticarət əlaqələri mövcuddur.

Region ölkələri arasında bazarların təhlil edilməsi məqsədilə qeyd olunan 14 ölkə
üzrə (Azərbaycan da daxil olmaqla) qarşılıqlı idxal ixrac məlumatları toplanmışdır.
Qeyd edək ki, məlumatların toplanmasında Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika
Komitəsi (DSK) və bəyənəlxalq əsaslı mənbələrdən [7] istifadə edilmişdir. Məlumat
bazası 2014-2018-ci illəri əhatə etməklə illik səpkidə 6 rəqəmli HS kodlar təsnifatında
formalaşdırılmışdır [6, 7].

Ölkələrin qarşılıqlı idxal-ixrac məlumatları 6 rəqəmli HS kodları təsnifatında
bütün məhsul qrupları üzrə toplanmışdır. Tədqiqatın məqsədində uyğun olaraq
toplannmış məhsullar iqtisadın əhəmiyyətli ağır sənaye və maşınqayırma sahəsinə uyğun məhsul
qrupları seçilmişdir. Belə ki, iqtisadiyyat Nazirliyinin təqdim etdiyi təsnifatə görə ağır
sənaye və maşınqayırma əməli məhsul qrupları müəyyən edilmişdir.

Metodologiyaya istinad əks rəqəbətqabiliyyətliliyin DRS metodologiyası ilə
qiymətləndirməsinin SAB-a söykəndiyini aydın görmək olur. Bu məqsəddə də,
məlumat bazasının hazırlanması hissəsində qeyd edilmiş kimi məlumatlar DSK-nın
tərtib etdiyi HS kodundan MNT kodlarına keçid açarlarını müvafiq olaraq iki və altı
rəqəmli MNT (SMST) kodları üzrə təsnifləşdirilərək istifadə edilmişdir.

Toplanmış və emal edilmiş məlumatlar bazası əsasında yuxarıda qeyd olunan

metodologiyaya uyğun qiymətləndirmələr aparılmışdır. Bu qiymətləndirmələr əsasında rəqəbatqabiliyyəti olan və regional bazarlara ixrac perspektivi olan məhsulların siyahısı müəyyən edilmişdir. Regional bazarların tələbi isə, lokallaşma əmsallarının hesablanması ilə müəyyənlaşdirilmişdir. Qeyd edək ki, rəqəbatqabiliyyəti məhsulların seçimi DRS əmsal əsasında yerinə yetirilmişdir. Belə ki, DRS əmsalı daha çox kiçik olan məhsullar rəqəbatqabiliyyəti hesab olunur.

Cədvəl 1

Rəqəbatqabiliyyəti məhsulların siyahısı

Mə	Məhsul kodu	Məhsul adı	DRS əmsalı	Rəntabellik indeksi
1	3917	Etilen polimerlərindən və cod propilen polimerlərindən bənzər, borucuqlar və şlanqlar	0.40	0.18
2	3920999000	Plastmassadan hazırlanan plitələr, tabaqalar, plyonkalar və zolaqlar və ya lentlər	0.40	0.18
3	3921120000	Vinilidrid polimerlərindən plitələr, tabaqalar, plyonkalar, zolaqlar və ya lentlər	0.40	0.18
4	3923210000	Etilen polimerlərindən torbalar və çantalar	0.40	0.18
5	392350	Malların daşınması və qablaşdırılması üçün plastmassadan txaclar, qapaqlar, qalpaqlar və tıxma üçün digər vasitələr	0.40	0.18
6	3926100000	Plastik kütədən dəftərxana və ya məktəb ləvazimatı	0.40	0.18
7	4010	Vulkanlaşdırılmış rezindən konveyer lentləri və ötürücü qaşıqlar və ya belting	0.40	0.18
8	4011	Nəqliyyat vasitələri üçün "yolka" və ya analoji şəkilli protektorlar və təzə pnevmatik rezin şinlər	0.40	0.18
9	7303001000	Tökmə çuqundan təzyiqliq altında işləyən sistemlərdə istifadə olunan borular, borucuqlar və içibos profillər	0.10	0.46
10	7216690000	Dəmirdən və ya aşqarlanmamış poladdan fasonlu və xüsusi profilli küncüklər	0.12	0.46
11	721720	Dəmirdən və ya aşqarlanmamış poladdan sinklənmiş məftillər	0.12	0.46
12	7304110000	Neft və ya qaz kəmərləri üçün poladdan korroziyayadavamlı borular	0.23	0.46
13	7306290000	Qara metallardan neft və ya qaz buruqlarının qazılması üçün nasos-kompresor və keysinq borular	0.23	0.46
14	7307	Korroziyayadavamlı poladdan flanslar və fittinglər	0.23	0.46
15	7411290000	Mis və ondan hazırlanan məmullatlar mis borular və borucuqlar	0.23	0.46
16	7610901000	Alüminum metal konstruksiyalar (körpülər və onların sekiyalari, qüllələr və şbəkəli dirəklər)	0.23	0.46
17	6910900000	Keramikadan çanaqlar, slüzüyanlar, çanaq konsolları, vannalar, bide, unitarlar, boşaldıcı çanlar və analoji sanitariya-tekniiki məmullatlar	0.30	0.46
18	7216311000	Şvellər (hündürlüyü 80 mm və daha çox, lakin 220 mm-dən çox olmayan)	0.19	0.46
19	7228800000	Qazma işləri üçün içibos çubuqlar	0.19	0.46
20	7302400000	Qara metallardan birləşdirici bəndlər və dayaq altlıqlar	0.19	0.46
21	8402120000	Su borusu qazanları (saatda 45 tondan çox olmayaraq buxar istehsal edən)	0.22	0.81

Rəqəbat qabiliyyəti yüksək olan məhsullar üzrə hesablanmış rəntabellik əmsalları yüksəkdir. Bu isə bir vahid investisiyaya düşən xalis gətirilmiş gəliri ifadə edir.

Cədvəldə alınmış DRS əmsalları və rəntabellik indekslərinin bəzi məhsullar üzrə eyni olması həmin məhsulların məhsul və xidmətlərin istehsalı və bölüşdürülməsinin sahələri arası balans cədvəlində eyni iqtisadi fəaliyyət növünə aid olması ilə izah edilir.

3. Nəticə

Aparılmış kompleks qiymətləndirmələr və ekspert müzakirələri əsasında seçilmiş siyahıda qeyd olunan məhsullara həm regional bazarların tələbatı kifayət qədər yüksəkdir, həm də bu məhsullar üzrə Azərbaycan iqtisadiyyatı kifayət qədər rəqəbatqabiliyyətlidir. Həminin seçilmiş məhsullar üzrə hesablanmış rəntabellik əmsallarının müqayisəsi də əldə olunan nəticələrin kifayət qədər əsaslı olduğunu deməyə imkan verir.

Beləliklə, tədqiqatdan əldə olunan məhsullar üzrə mövcud istehsalın daha da təkmilləşdirilməsi, innovativ yeniliklərin tətbiqi və istehsalı olmayan məhsullar üzrə istehsalın təşkil olunması gələcəkdə ağır maşınqayırma və kimya sənayesi məhsullar üzrə ixracın artmasına və bununla da qeyri-neft ixracının artmasına ciddi imkanlar yaradacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Manual financial and economic analysis of development projects, Luxembourg, European Communities, 1997.
2. Mikayılov F., Suleymanov A., Musayev R. Ağır Sənayi Və Makine İmalatı Sektörü Üzrə Azərbaycanın Türkiyəyə Rəqəbatlı İhracatını Sağlaya Bilecek Ürün İstikamətlərinin Belirlənməsi // ATLAS International Congress on Social Sciences 4, October 18-20, 2019, Ankara, Turkey, pp.252-253.
3. Qasımov E., Suleymanov A. İqtisadi inkişafa investisiyaların təsiri // İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutunun Azərbaycanca iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri və problemləri Elmi Əsərlər Topluğu, 2015, XV buraxılış, s.5-14.
4. Руководство по составлению таблиц затрат-выпуска и их анализу. Организация объединенных наций Нью-Йорк, 2000 год Серия F, №74.
5. Канторович Л.В. "Экономический расчет наилучшего использования ресурсов." М.: Изд-во АН СССР, 1960. С. 102.
6. www.stat.gov.az
7. www.trademap.org Trade statistics for international business development.

ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ ТЯЖЕЛОГО МАШИНОСТРОЕНИЯ И ХИМИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ЭКОНОМИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

Арзу СУЛЕЙМАНОВ, Рауф МУСАЕВ,
Мехпара ОРУДЖОВА, Вусал ГУСЕЙНОВ, Рустам ИМАНОВ

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы оценки конкурентоспособности продукции тяжелого машиностроения и химической промышленности в экономике Азербайджана. С этой целью была составлена база данных продукции тяжелого машиностроения и химической промышленности на ежегодной основе за период 2014–2018 годы, в первую очередь с учетом потребностей региональных рынков, и на этой основе была проведена оценка конкурентоспособности. Методологическим подходом к оценке является расчет коэффициентов Потребления Внутренних Ресурсов (DRC). Стоит отметить, что методология DRS является наиболее широко используемой методологией в этой области.

На основе полученных коэффициентов был определен перечень продукции тяжелого машиностроения и химической промышленности, который может быть конкурентоспособным в экономике Азербайджана.

Ключевые слова: тяжелое машиностроение, химическая промышленность, конкурентоспособность, оценка конкурентоспособности, Потребления Внутренних Ресурсов.

EVALUATION OF COMPETITIVENESS OF HEAVY MECHANICAL ENGINEERING AND CHEMICAL INDUSTRY PRODUCTION IN THE ECONOMY OF AZERBAIJAN

Arzu SULEYMANOV, Rauf MUSAYEV,
Mehpara ORUCOVA, Vusal HUSEYNOV, Rustam IMANOV

Abstract

This article discusses the issues of evaluation of competitiveness of heavy mechanical engineering and chemical production in the economy of Azerbaijan. For this purpose, was compiled a database of heavy mechanical engineering and chemical industry production on annual basis for the period 2014–2018, primarily taking into account the needs of regional markets, and on this basis was carried out a evaluation of competitiveness. The methodological approach to the evaluation is the calculation of the coefficients of Domestic Resource Cost (DRC). Note, that the DRC methodology is the most widely used methodology in this area.

Based on the obtained coefficients, was determined a list of production of heavy mechanical engineering and the chemical industry, which can be competitive in the economy of Azerbaijan.

Keywords: heavy mechanical engineering, chemical industry, competitiveness, evaluation of competitiveness, Domestic Resource Cost.